

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Владимир Кршиванек –
професор в Университета в Храдец Кралове, Чехия

на дисертационен труд за присъждане на научна степен 'доктор на науките'
в област на висше образование Хуманитарни науки
професионално направление 2.1. Филология (Теория и история на литературата)

Автор: доц. д-р Жоржета Петрова Чолакова – ПУ „Паисий Хилендарски”

Тема: МИТОПОЕТИЧЕН ГЕНЕЗИС, ХУДОЖЕСТВЕНА ЕВОЛЮЦИЯ И
КОНТЕКСТУАЛИЗАЦИЯ НА ЕЗЕРОТО В ПОЕЗИЯТА НА ЧЕШКИЯ РОМАНТИЗЪМ

1. Предмет на рецензиране

Със заповед № Р33-6064 от 14.12. 2017 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски” (ПУ) съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Митопоетичен генезис, художествена еволюция и контекстуализация на езерото в поезията на чешкия романтизъм” за придобиване на научната степен ‘доктор на науките’ на ПУ в област на висше образование Хуманитарни науки, професионално направление Филология (Теория и история на литературата). Автор на дисертационния труд е доц. д-р Жоржета Петрова Чолакова от катедра „Славистика” към Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски”.

Представеният от доц. д-р Жоржета Чолакова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.45 (4) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- копие от диплома за образователната и научна степен „доктор”;
- протоколи от катедрени съвети, свързани с откриване на процедурата и с предварителното обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;

- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет;
- общ списък на научните публикации;
- списък на цитирания.

Дисертантката е приложила 21 броя статии по темата на дисертацията.

2. Кратки биографични данни

Бохемистичното образование на доц. Чолакова и дългогодишните ѝ научни и преподавателски занимания в областта на чешката литература и на славянските литератури задават основните акценти в изследователския ѝ профил.

От дълги години доц. Чолакова проявява особени интереси в областта на чешката поезия, създавана през последните два века. Най-ранните ѝ литературоведски изяви са свързани с две основни отправни теми – творчеството на Маха и чешкия междувоенен авангардизъм. В началото на деветдесетте години излиза нейният превод на поемата на Маха „Май“ заедно с превода на две забележителни маховски студии – на Ян Мукаржовски и на Витезслав Незвал. В чешките литературоведски среди силен отзвук получи нейният труд „Český surrealismus 30. let: Struktura básnického obrazu“, който е първата в Чехия монография с основополагаща роля за изучаване на чешкия сюрреализъм. От деветдесетте години Жоржета Чолакова става име, известно и признато от чешката литературоведска бохемистика. Дори двата ѝ престоя във Франция, по време на които преподава българистика и славистика в тамошни университети, не променят този факт. През последните тридесет години тя публикува в чешки специализирани издания много съществени научни статии, участва в национални и международни срещи и конференции с оригинални, проникателни и високо оценявани от аудиторията идеи, рецензира научни проекти към чешкия национален фонд „Научни изследвания“, редовно е канена да изнася лекции в университетите в Прага, Бърно, Острава, Храдец Кралове, член е на Научния съвет на Университета в Храдец Кралове и участва в неговото докторантско училище. Дългогодишната изследователска и преподавателска работа на доцент Чолакова е високо ценена от нейните чешки колеги и студенти.

Важен момент от нейната творческа биография е списание „Славянски диалози“, на което доц. Чолакова е главен редактор. В него са публикувани статии на утвърдени специалисти от различни европейски университети, появяват се в превод на български

език представителни текстове на славянските литератури от различни културни периоди, а отзивите за списанието в чешката периодика са изцяло положителни.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

От гледна точка на литературоведската бохемистика следва да се отчете фактът, че избраната тематика за хронотопа на езерото в европейската традиция и особено в Чешкия романтизъм е много актуална. Днес се опитваме да преосмисляме цялата научна проблематика, свързана с изследването на чешката литература на деветнадесети век, преди всичко по отношение на методологията. В чешки контекст към такова преосмисляне се насочват гореспоменатите вече автори (Д. Туречек, А. Хаман, З. Хърбата, В. Кршиванек, М. Прохазка). Изхождайки от това, избраната от авторката методология е съвсем актуална и в съзвучие със съвременните тенденции на чешката литературоведска бохемистика. Авторката е проучила огромно множество текстове и използва релевантни по отношение на методологията отплавни постановки. В хода на своята работа е постигнала поставените задачи изключително самостоятелно и по оригинален начин, поради което без съмнение със своята дисертация тя се включва в съвременния европейски научен дискурс.

4. Познаване на проблема

Доц. д-р Жоржета Чолакова предлага за обсъждане обемна и респектираща дисертация, с която кандидатства за присъждане на научната степен „доктор на науките“. Нейният научен труд е ориентиран към поезията на чешкия романтизъм, но значително надраства тази рамка и обхваща други чуждоезикови литератури – славянски и неславянски, мъртви и живи, изследвайки определени ключови явления от различни исторически етапи от Античността и библейската традиция (юдейска и раннохристиянска) през Средновековието, Ренесанса, Барока и Красицизма до Романтизма на деветнадесети век. При така зададената компаративистична генеалогична проблематика е необходимо да бъде високо оценен безпрецедентният и забележителен от научна гледна точка обхват на предлагания научен труд, включващ различни литератури и различни културноисторически контексти, въз основа на които авторката убедително гради своя изследователски конструкт. Също така напълно самостоятелно тя преосмисля литературния контекст на чешката поезия от деветнадесети век, най-общо казано, от Маха през маевци до парнасиисти и новоромантици.

Авторката отлично и задълбочено познава чешката структуралистична литературоведска традиция (Я. Мукаржовски, Ф. Водичка, М. Червенка, М. Похорски, К. Хватик, З. Пешат и други), фундаменталната история на Арне Новак („Přehledné dějiny literatury české“, Olomouc 1936–1939) и изключителната лексикографска дейност на учените от Института за чешка литература към Чешката академия на науките („Lexikon české literatury I–V“, [eds. V. Forst, J. Opelík, L. Merhaut]). Познава в детайли всички значими най-нови изследвания в чешката литературна наука – издания, посветени на Маха, статии и книги за Романтизма на компаративисти като Зденек Хърбата, специалист върху романистичния контекст на чешката литература, и Мартин Прохазка, специалист върху англицистичния контекст на чешката литература и релацията Маха – Байрон. Научните наблюдения на Жоржета Чолакова са в близка кореспонденция с най-новите и най-значими изследвания в областта на сравнителното изучаване на Чешкия романтизъм – синоптико-пулсационния модел на Далибор Туречек („České literární romantično“ [Brno: Host 2012]).

Високата научна стойност на предложения труд на доцент Чолакова се дължи на това, че не е възникнал „ad hoc“, не е направен с утилитарна цел за постигане на определена научна степен, не е сбор от различни студии, съшити в някаква цялост, а напротив – това е опус, който илюстрира забележителния гносеологически път, който авторката е трябвало да премине и да вгради в своя научен дискурс. Очертаната проблематика, методологическите подходи, съпровождащите коментари и бележки, работата с различни художествени, езикови и исторически контексти, проследяването на промените на хронотопа на езерото и така нататък – всичко това показва, че предложеният труд е работен дълго време, кристализирал е с всяка следваща по-голяма студия, така че като краен резултат е възникнало забележително изследване, което се отличава с целенасоченост, концизност и в което всяка отделна част има своето незаменимо място в структурата на цялото. Всичко това свидетелства за зрялост и добросъвестност на научния подход. Работата свидетелства за задълбочено познаване на избраната от авторката проблематика, като е обмислен всеки детайл, потапяйки се в сложните исторически и методологически въпроси. Работата е израз на съвършено познаване на избраната проблематика. Още уводните глави, посветени на мотива за водата и езерото в Библията, през Античността, Средновековието, Ренесанса, Барока и Класицизма, свидетелстват с какъв текстови и исторически обхват борави авторката. Дори само тази встъпителна общоисторическа част да бъде публикувана, нейната работа би имала висока стойност. Като славист, специализирал се в историята на

чешката литература, високо оценявам познаването на чешката литература, и по-конкретно романтичната традиция на деветнадесети век, оценявам и дълбочината на интерпретацията на чешките поетични произведения, иновативността на частите, посветени на Маха, Ербен, Неруда, Краснохорска, Хейдук, Халек, Врхлицки и т.н.

5. Методика на изследването

Трудът представлява особен интерес от методологическа гледна точка. Жоржета Чолакова е извървяла значителен път от първоначалното си пристрастие към структурализма (преди всичко в разбирането на Ян Мукаржовски), което се долавя в книгата ѝ за чешкия сюрреализъм, към постструктуралистическата методология, с която се запознава по време на своя престой във Франция в лицето на М. Фуко, Ж. Делюз, Ж. Дерида, Ю. Кръстева и др. В не по-малка степен присъства и съвременната семиология (Ю. Лотман и Р. Барт), архетипалната критика (К. Юнг и неговите последователи), отделни аспекти на културната антропология, но с особено решаваща роля се открояват два методологически постъпа – херменевтичният и феноменологичният. Ако трябва да очертая основния методологически подход на Жоржета Чолакова в предложения труд, не бих се колебал да го определя като литературоведска феноменология в нейната херменевтична апликация. Като цяло, феноменологичната философия обръща фокуса от изследване на същности и явления към изследване на иманентния опит, към това как нещата сами се разкриват в човешкото съзнание, как натрупаният културен опит сам се дава или проявява. В самата сърцевина на изследователското мислене, представено в разглеждания научен труд, се долавя стремежът да достигне първоосновата на явлението, което е същностна характеристика на феноменологичната епоха, като се предпази от прибързани съждения и от подвеждащи интенции, приплъзващи се от субективния опит към самите обекти. Тук разсъжденията на Чолакова се доближават до идеите на Ханс-Георг Гадамер, който, тръгвайки от идеята за херменевтичния кръг като предпоставено разбиране и повторително завръщане към текста, разработва херменевтичната философия като теория за разбирането и интерпретацията на текстовете. Обсъжданият труд на Чолакова се позовава и на други теоретични източници, той е методологически богат и многопластов. Изведените от авторката разсъждения са напълно самостоятелни, проникателни и обосновани. Заслужава възхищение усърдието, прецизността и консистентността, с която са взаимоотношени отделните методологически подходи, обговорени най-напред в главата Prolegomena, а впоследствие приложени в самото

изследване. Доцент Чолакова тълкува генезиса на хронотопа на езерото и водата, като се позовава на авторитетните тези на Гастон Башлар, но същевременно влага и свои аналитични акценти, обусловени от спецификата на изследваната проблематика. Проследява иманентните проявления и еволюционните промени на езерото в античните митове, библейската традиция, Средновековието, Ренесанса, Барока, Класицизма. Последните глави са посветени на Предромантизма и Романтизма и очертават общоевропейския контекст, в който се формира и развива чешкият романтизъм. Ключови и за чешкото литературознание са тезите на Чолакова върху поетиката на Маха (например за езерото като транстекстуален код на Маховата поетика), върху хилозоизма и неговата концептуална проекция в жанра на романтичната балада, в частност баладите на Ербен, върху пейзажната концепция на Неруда и на други поети от неговото поколение, като Халек, Краснохорска, Хейдук, Врѝхлицки. Тук авторката достига до оригинални наблюдения, които обогатяват чешката литературна наука особено по отношение на пейзажната поетика на чешкия романтизъм.

Солидарен съм с нейното разбиране, че не бива да подхождаме към отделните методологии смилено и сервилно, а изборът на методология зависи от характера на изследвания проблем. С времето се убедих, че методологията е просто инструмент, а не цел на изследването. А отличният литературен историк трябва да бъде метафорично казано чрез спортния жаргон „десетобоец“, трябва да владее всичките десет дисциплини, за да успее да разреши различни проблеми, които поставя пред себе си и пред своята работа. С една, модна сама по себе си, методология не може да се борави в толкова богат контекст, какъвто ни предоставя литературната история.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Представеният за обсъждане научен труд започва с въвеждащата глава („Пролегомена“), в която се определят изходните постановки – теоретически и методологически. Следващата глава („Античното езеро“) е посветена на античното разбиране за езерото (плитчина, дълбочина, пещера, инфернално пространство и т.н.). Главата „Библейското езеро“ изяснява символиката на водата в Библията и отчита приликите и разликите между разбирането за езерото в Стария и в Новия завет. Следват подредени на хронологичен принцип глави за образните комплекси на езерото и цялостното разбиране на природата през Средновековието, Ренесанса, Барока и Класицизма. По-нататък в работата, грубо казано от Предромантизма, вниманието се насочва в по-голяма степен към бохемистичната проблематика, както и към други

литератури (Ян Колар, Осиан, Гьоте). Заключителната глава е посветена на езерната поезика в Чешкия романтизъм. Работата предлага изцяло убедителни изводи, които представляват обмислен, богато документиран комплекс от въпроси, посветени на езерото от древността до Романтизма. Намирам работата за отлична, обмислена, прекрасно написана и иновативна от научна гледна точка.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Работата предлага еднозначно нов подход към разбирането на образа на езерото и изобщо на природата в европейската литература. Този подход обогатява научното познание не само за Чешкия романтизъм, но и за цялостното разбиране за образа на природата в европейската култура. Приносът на авторката би могъл да бъде приложен не само в научен поетологически и културологичен дискурс, но и в научно-педагогическата практика.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

В настоящата процедура докторантката участва с 21 статии по темата, с което надхвърля двукратно изискванията на Филологическия факултет за 10 публикации. Всички представени публикации отразяват съществени аспекти от проблематиката на дисертационния труд и не влизат в противоречие с неговата цялостна концепция.

Предхождащите дисертацията публикации представляват оригинални разработки с ясно заявена авторска позиция. Сред тях няма статии в съавторство, нито под печат.

9. Лично участие на авторката

Доц. Чолакова е известен славист и бохемист. Нейната втора дисертация затвърди моето дългогодишно впечатление, че става въпрос за личност с мащабен научен потенциал и с голям културен хоризонт. Работата е без никакво съмнение оригинална и новаторска.

Оценявам предложената дисертация за изключителна и изцяло препоръчвам тя да бъде издадена без съществени промени.

10. Автореферат

Авторефератът представя прегледно, достоверно и пластично цялостта на работата, посочва целесъобразността и богатството на изследвания

литературноисторически материал, прилага методологическия инструментариум на докторската дисертация и откроява иновативността на предложения научен труд. Към автореферата нямам никакви забележки.

11. Критични забележки и препоръки

Единствената ми препоръка към дисертантката е да обмисли заглавието, за да стане по-стегнато, по-достъпно за читателите. Препоръчвам например следното заглавие: „Поетика на езерото и Чешкият романтизъм”.

12. Лични впечатления

Познавам научната работа на доц. Чолакова в продължение вече на двадесет и пет години. Нашите професионални контакти датират от началото на 90-те години, когато подготвяше в Прага първата си дисертация. Оттогава до днес съм свидетел на нейното научно израстване, за което свидетелстват многобройните ѝ участия в конгреси, конференции, научни издания, работни срещи. Работата на доц. Чолакова е оставяла у мен винаги много позитивно впечатление. Както в обсъждания научен труд, така и в предхождащите го публикации доц. Чолакова демонстрира не само исторически, интерпретативни и методологически познания, но същевременно, че е човек на мелоса и творчеството, че не преписва и не преформулира по-стари разработки, а че въз основа на дългогодишната си научна подготовка създава нови концепции. Необходимо също така е да се приветства и нейният великолепен научен език – конкретен, детайлен и същевременно пластичен, а на места дори поетичен.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Препоръчвам работата да бъде преведена най-малкото на чешки и на английски език. Убеден съм, че ще предизвика интерес не само сред научната общност, но и сред по-широк кръг читатели. Би могла дори да се превърне в научен бестселър. Със сигурност отзвук ще има както в чешката бохемистика, така и в чешките литературни среди и ще е в съзвучие с най-новите насоки на литературната наука.

Заклучение

Научния труд на доцент Жоржета Чолакова, предложен за обсъждане с цел присъждане на научната степен „доктор на науките“, оценявам за изключително успешен, за методологически и концептуално иновативен. Това е труд, създаван дълго

и подготвен от редица предходни статии и студии. Инвенционално новаторски е както с избора на темата, така също с теоретико-методологическия си подход, с широката си компаративистична амплитуда, с оригиналността и убедителността на изводите. Високото научно равнище на представената разработка е най-важният аргумент на моята еднозначна позитивна оценка и **категорично препоръчвам на научното жури да бъде присъдена научната степен „доктор на науките“ на доцент Жоржета Чолакова** в област на висше образование: Хуманитарни науки, професионално направление Филология (Теория и история на литературата).

Прага, 20.01.2018 г.

.....

проф. д-р Владимир Кршиванек